

Львівський державний університет ім. Івана Франка

На правах рукопису

Шурко Оксана Богданівна

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ТА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

**Спеціальність 23.00.03 - політична культура
та ідеологія**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата політичних наук**

ЛЬВІВ - 1996

Робота виконана на кафедрі політології
Львівського державного університету ім. І. Франка

Науковий керівник: академік Української академії політичних наук, доктор історичних наук, професор
Семків Остап Іванович

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Лисий Василь Прокопович

кандидат філософських наук, доцент
Тимченко Олександр Павлович

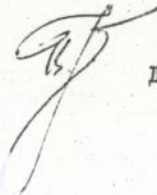
Провідна організація: Київський національний університет
ім. Т.Г. Шевченка

Захист відбудеться 24 жовтня 1996 року о 15 год. 30 хв.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.04.04.04 з політичних наук при Львівському університеті ім. І. Франка за адресою: 290602, м. Львів, вул. Університетська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці
Львівського державного університету ім. І. Франка (м. Львів,
вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий 23 вересня 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Денисенко В.М.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00760043 (K)

Актуальність теми дослідження. Складний і неоднозначний процес державотворення в Україні потребує не лише адекватного розуміння процесів об'єктивної трансформації політичної системи, а й теоретичного осмислення тих закономірностей, на основі яких відбувається перехід держави тоталітарного типу політичного режиму до демократичного. Перша стаття Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 року, визначає її статус як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави.¹ Побудова такої держави потребує, впершу чергу, докорінної перебудови сутності, змісту та форми державного правління, системи політичної влади, самих політичних відносин, а також норм, які їх регулюють. Але, наскільки б досконаліми, наскільки б розгорнутими не були механізми реалізації політичної влади, якими б демократичними та структурованими не були політичні інституції, наскільки б закони буття людини в новому суспільстві не відповідали їх природнім правам, без врахування такого важливого фактору як рівень політичної культури, на засадах якої діють всі вище перераховані елементи структури політичної системи, цей складний процес прогресування не можливий. Адже, весь політичний процес реалізується через людину. Сформованість, вихованість, кваліфікованість, підготовка суб'єкту політичної дії завжди відображаються на результаті цієї дії. Тим більше, коли мова йде про той перехідний період, в якому зараз знаходиться Україна, коли корінним чином змінюється сві-

¹ Конституція України // Державність. - N 129 - 130, 13 липня 1996р. - С. 5

тогледні принципи буття, система цінностей та пріоритетів людини, ідеологічні норми. При універсальності засобів, механізмів, технологій, об'єктів управління в державі, спрямуванням якої є демократія, політична культура створює особливий, неповторний простір функціонування цієї системи. Тут політична культура виступає засобом, який може вплинути безпосередньо на прискорення або ж навпаки - уповільнення процесу трансформації держави. Тому проблема дослідження місця, ролі, змісту, форм та рівнів політичної культури є досить актуальною як для самої практики політичної діяльності, так і для теорії. Актуальність теми дослідження зумовлена ще й тим, що в сучасній Україні, як ніколи у попередні часи, постала проблема, яка потребує нагального вирішення - формування своєї власної - нової еліти, що виступила б активним суб'єктом та генератором всіх поступальних процесів.

Формування еліти це в першу чергу формування її культури і, в тому числі, політичної культури.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження виступає політична культура як один із важливих елементів структури політичної системи на етапах її становлення, функціонування та трансформації, а також політична діяльність, як вияв особливостей цієї політичної культури.

Предметом дослідження є принципи та закономірності взаємозв'язку політичної культури та політичної діяльності і особливості функціонування політичної культури в політичному процесі на етапі формування і розвитку української держави.

Ступінь наукової розробленості проблеми.

Питання розвитку і функціонування політичної культури є досить актуальним в багатьох дослідженнях як українських, так і зарубіжних авторів. Так загальнометодологічні проблеми

культури досліджують такі вітчизняні вчені: Табачковський В.Г., Єсипчук М.М., Яценко А.І., Бистрицький Є.К., Лой А.М.¹, Бичко І.В.², Тарасенко М.Ф.³, Алексієвець М.М., Войко М.С., Цвіркув В.М., Семашко О.М., Сілаєва Т.О., Дмитрів І.С.⁴, Шкляр Л.Є.⁵, Попович М.В.⁶, а також зарубіжні автори (Давидович В.С., Жданов Ю.А., Владікова Ю.А., Лосев А.Ф., Скворцов Л.В.)⁷

Як проблема політології, політична культура залочатовується в працях західних політологів Г.Алмонда та С. Верби⁸. Тут дається порівняльний аналіз стану розвитку політичної культури в ряді країн західної демократії і вперше сформульований домінуючий тип політичної культури в цих країнах, який в узагальненому виразі можна визначити, як англо-американський.

Частково ця проблема досліджувалася в працях науковців колишнього СРСР⁹. Узагальнено політична культура трактувалася через систему ідеологічних та соціально-класових цінностей.

¹ Діалектика діяльності и культура.- К.- 1983.

² Філософія. Курс лекцій // За ред. І.В. Бичко.- К.- 1993.

³ Філософські аспекти відношення людина - природа.- К.- 1975.

⁴ Культура відродження в Україні // За ред. Т.О. Сілаєвої.- Львів.- 1993.

⁵ Шкляр Л.Є. Етнос. Культура. Личность.- К.- 1992.

⁶ Попович М.В. Мироззареиіе древних славян.- К.- 1985.

⁷ Давидович В.С., Жданов Ю.А., Сущность культуры. - Ростов-на-Дону: Изд-во Ростов. ун-та. - 1974; Владікова Ю. Культура и политическая культура // Философия и политика в современном мире. - М.- 1989; Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура. - М. - 1991; Скворцов Л.В. Культура самосознания. - М. - 1989.

⁸ Almond A., Verba S. The Civil Culture. Political Attitudes and Democracy in five Nations. - Boston. - 1965

⁹ Житинев В.А. Политическая культура: опыт формирования и проблемы.- М.- 1990; Кейзеров Н.М. Политическая и правовая культура.- М.- 1983; Вурлацкий Ф.М., Галкина А.А. Современный Левитан.- М.- 1985.

В сучасній українській політичній науці підходи щодо визначення сутності та ролі політичної культури були започатковані в праці "Соціально-політичні проблеми сучасного суспільства" (Семків О.І.¹); в аспекті визначення політичної культури через її суб'єктів (Ребало В.А.², Вдовичин І.Я.³, Гринів О.І.⁴, Лагутін А.В.⁵); в аспекті типології політичної культури (Бебик В.⁶); в аспекті висвітлення історичних форм політичної культури (Маланюк Є.⁷), а також істотних проявів історичної культури як відображення загальної історії буття

¹ Соціально-політичні проблеми сучасного суспільства. Курс лекцій // За ред. О.І. Семківа. - К. - 1991. - С. 239-256; Семків О.І., Шурко О.В. Політична культура як основа запобігання соціально-політичних конфліктів в молодіжному середовищі // Тези доповідей Міжнародної молодіжної науково-практичної конференції. Чернівці, 1994.

² Ребало В.А. Політична культура особи. - К., Політвидав. - 1984.

³ Вдовичин І.Я., Денисенко В.М. Українська політична культура: проблеми дослідження і особливості формування. // Вісник ЛДУ.-Випуск 30. - Львів. - 1992.

⁴ Гринів О.І. Ідея відродження України в вавовіті патріарха Йосипа I // Історія релігій в Україні. - К., Львів.- 1992.

⁵ Лагутін А.В. Політична культура: компроміс інтересів та ідеалів. - Вісник ЛДУ, N 30. - 1992.

⁶ Бебик В. Наша політична культура. // Політологічні читання. - N 1. - 1992.

⁷ Маланюк Є. Нариси в історії нашої культури // Українська культура. - N 1-8. - 1991.

українського народу.¹

Проблеми політичної культури і політичної діяльності розглядаються багатьма авторами в соціологічному аспекті, через систему різноманітних напрямів та форм прояву цих феноменів в різних соціальних групах, верствах як за віковими, так і за фаховими, освітніми ознаками (Піча В.М., Семашко О.М., Черниш Н.Й.).²

В цьому ж соціологічному аспекті, але з акцентом на проблеми формування політичної культури на рівні тих соціальних груп, які безпосередньо зайняті в системі приватного підприємництва та бізнесу в Україні, досліджувана нами тема частково висвітлюється Пилипенком В.Є.³

Вперше в українській політичній науці Семківим О.І. всебічно обгрунтовано та визначено поняття громадянської культури та особливості її становлення в державі перехідного періоду.⁴ Ця ж проблема, але в аспекті дослідження громадянського суспільства частково розглядається в працях Карася А.Ф.,⁵ Світи Г.М.⁶

¹ Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. Документи і матеріали. - Т.1. - Мюнхен. Сучасність. - 1983.

² Соціологія. Матеріали до курсу лекцій. - К. - 1990.

³ Пилипенко В.Є. Підприємництво в Україні: суб'єкти, цінності, економічна просвіта населення. - К. - 1995.

⁴ Політологія // За ред. О.І. Семківа. - Львів. - 1995.

⁵ Карась А.Ф. Громадянське суспільство і національна культура // Вісник ЛДУ. - N 32. - 1995.

⁶ Світа Г.М. Громадянське суспільство: суть і проблеми формування // Вісник ЛДУ. - N 30. - 1992.

Необхідно звернути увагу на цілий ряд наукових праць таких авторів як Місюно А.В., Братаніч В.В., Ребкало В.А. та Дорошенко С.І., в яких аналізуються проблеми формування політичної культури в Україні ¹.

Загальні принципи людської діяльності на методологічному рівні досліджуються в багатьох працях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів (Буєва Л.П., Леонтьєв А.Н., Батищев Г.С. Каган М.С.).² Тоді як проблема політичної діяльності особливо в такі перехідні періоди, який зараз переживає Україна, в нашій точці зору, є недостатньо дослідженою. Окреслені лише загальні принципи самої політичної діяльності та визначена її структура (Денисенко В.М.,³ Бебик В.,⁴ Харченко В.І.,⁵ Луван А.⁶).

Але, не зважаючи на те, що ця проблема так часто стає об'єктом наукового дослідження, ми вважаємо, що тема залишається недостатньо дослідженою. Так, не досить чітко визначені

¹ Політологічний вісник. Матеріали Всеукраїнської науково-методологічної конференції "Політична думка в Україні: минуле і сучасність." - К. - 1993.

² Буєва Л.П. Личность и ее социальная деятельность // Очерки методологии познания социальных явлений. - М. - 1970; Леонтьев А.Н. Деятельность. Совнание. Личность. - М. - 1975; Батищев Г.С. Деятельностная сущность человека как философский принцип // Проблема человека в современной философии. - М. - 1989; Каган М.С. Человеческая деятельность. - М. - 1974.

³ Денисенко В.М. Проблема європейських традицій раціоналізму та ірраціоналізму в політиці та особливості їх прояву в історії українського державстворення. - Студії політичного центру "Генева". - Львів. - № 6. - 1995.

⁴ Бебик В. Політична діяльність: поняття, типологія, стилі. - Політологічні читання. - № 3. - 1994.

⁵ Харченко В.І. Основи політології. - Львів. - 1994.

⁶ Луван А. Політика і суспільство (до засад політичної науки). - Політологічні читання. - № 1. - 1993.

на та висвітлена політична культура як своєрідний засіб державстворення. Також недостатньо вивченою є проблема взаємозв'язку та взаємозв'язаності політичної культури та політичної діяльності. Окрім цього, зовсім не розглядається проблема системного формування політичної культури на рівні різних суб'єктів як то індивід - політичні інституції - нація. Недостатньо глибоко досліджується формування політичної культури в зв'язку з такою категорією як політична еліта. Отже, все це актуалізує необхідність продовження вивчення проблеми політичної культури з позицій системного узагальнення та ідентифікації її з сучасними змінами у суспільстві де вона виступає не тільки як результат та вияв всіх змін, а як детермінанта, визначник самого прогресування демократичних начал системи влади.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є досконалий теоретично-методологічний аналіз сутності політичної культури, її взаємозв'язку та взаємозв'язаності системою політичної діяльності, та впливу їх на загальний процес трансформації політичної системи в Україні. Виходячи з цього, в дисертації поставлені наступні завдання:

- проаналізувати сутність політичної діяльності як складової частини людської діяльності загалом;
- висвітлити особливі ознаки діяльності та вияв їх в функціонуванні основних елементів структури політичної системи;
- визначити сутність, історичні форми, типи та зміст політичної культури;
- дослідити взаємозв'язок політичної культури та політичної діяльності;

- на основі аналізу процесів формування політичної культури в Україні на сучасному етапі визначити її суб'єкти, окресливши їх місце і роль в загальному державотворчому процесі;

- проаналізувати активну, дієву функцію політичної культури у реорганізації політичного процесу;

- дослідити процес формування української еліти як носія політичної культури, в якій сконцентрований як традиціоналізм української національної культури, так і модернізм сучасної західної демократії.

Теоретична і методологічна основа дослідження. В дисертаційному дослідженні використовуються методи конкретно-історичного, порівняльного, структурного та системного аналізу. Теоретичним підґрунтям є вартості демократичного лібералізму та неолібералізму. Використані статистичні матеріали та матеріали соціологічних досліджень.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному, системному теоретико-методологічному дослідженні проблем політичної культури та політичної діяльності на засадах їх взаємозв'язку та взаємовизначеності, що знаходить свій прояв у трансформації політичної системи сучасної України;

- на основі аналізу різноманітних підходів щодо визначення сутності, форм та змісту політичної діяльності, визначаються та уточнюються особливості її реалізації в політичному процесі держави, що знаходиться на переході від тоталітарного до демократичного типу політичного режиму;

- виходячи з місця і ролі політичної культури в структурі політичної системи суспільства, автором визначається зміст такої культури, з одного боку, як системи моральних вартостей, традицій та ідеологічних спрямувань, норм полі-

тичної поведінки, а з іншого боку, як системи активного, дієвого впливу на всі сфери політичного життя суспільства, що в загальному визначальним у понятті політичної культури;

- визначення сутності політичної культури та політичної діяльності можливе через системний аналіз взаємозв'язку їх в горизонтальному (простір політичного буття особи - соціально-груповий простір - регіональний простір - загальнодержавний простір) та вертикальному - суб'єктному (людина - соціальні групи та політичні організації - політичні інститути - нація) зв'язках;

- на основі порівняльного аналізу зроблено дослідження місця і ролі ідеології у формуванні політичної культури, а також значення української державницької ідеології в формуванні демократичного суспільства;

- виходячи зі змісту та завдань політичної культури, що стоять перед сучасною українською державою, зроблений авторський аналіз таких найбільш важливих суб'єктів реалізації політичної культури як особа, політичні інституції (парламентська діяльність та діяльність політичних партій), нація;

- аналізуючи діяльнісний аспект політичної культури, узагальнені проблеми формування нової політичної української еліти та зроблена спроба окреслити шляхи подолання перешкод, які стоять на заваді формування цієї провідної верстви.

Теоретичне та практичне значення. Зроблені у процесі дослідження висновки, дають можливість розширити теоретико-методологічні знання відносно проблем політичної культури, політичної діяльності та їх взаємозв'язку, а також окреслити перспективи подальшого дослідження цієї проблематики. Узагальнення досліджень, щодо сутності політичної культури та політичної діяльності, та авторські розробки в цю

му напрямку, дають можливість окреслити шляхи та перспективи, щодо практичного формування адекватного сучасному, цивілізованому, демократичному способу життя, норм політичної дії та культури такої дії чи поведінки. Матеріали дисертаційного дослідження можуть слугувати комплексному, цілісному вивченню політичної системи в Україні та політичного процесу загалом.

Висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані політологами, спеціалістами інших суспільних дисциплін, як для викладання загального курсу політології, так і для розробки спецкурсів з проблем політичної культури та політичної діяльності, а також в практичній роботі по формуванню та вихованню відповідного рівня політичної культури всіх суб'єктів політичного процесу.

Апробація дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на наукових звітних конференціях викладачів кафедри політології Львівського державного університету в 1991 - 1995 рр. та міжнародних і республіканських наукових конференціях "Актуальні політичні проблеми національного відродження в Україні" (Львів, 1992), "Гуманітарна освіта і проблема духовного відродження України" (Львів, 1994), "Кризове суспільство: соціологія, політика, соціальна психологія (Україна напередодні XXI віку)" (Запоріжжя, 1994).

Основні аспекти дослідження знайшли своє відображення в публікаціях дисертанта.

Структура дисертації. Мета і завдання дослідження, його концептуальна основа і зміст зумовили поділ структури дисертації на вступ, два розділи, висновки та список використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі до дисертації обґрунтовується актуальність теми, характеризується ступінь її розробки у вітчизняній і зарубіжній літературі, визначаються мета та завдання дослідження, наведені положення, які виносяться на вахист і містять елементи наукової новизни, вказані теоретична і методологічна основа дисертації та її науково-практичне значення.

У першому розділі дисертації "Методологія політичної діяльності і політичної культури" автор звертається до розгляду загальних принципів взаємообумовленості та взаємозв'язання політичної діяльності та політичної культури. Так у першому параграфі "Суть і структура політичної діяльності" автор приходить до висновку, що загальний процес формування української державності тісно пов'язаний з трансформуванням всіх сфер суспільного буття. Але в такий складний перехідний період темпи та зміст цих змін в значній мірі визначаються рівнем відповідності цивілізованим нормам сучасного світу політичної діяльності та політичної культури, які визначають політичне життя в цілому у нашій державі. Від ступеня досконалості розвитку першої і другої загально залежить прогресування самої політичної системи в Україні у багатоманітності її внутрішніх елементів та взаємозв'язків, а також органічної основи цієї системи - політичного процесу.

Виходячи зі змісту дисертаційного дослідження, ми можемо стверджувати, що вистосовуючи діяльнісний підхід до вивчення політики, як соціального явища, слід виходити в філософського визначення людської діяльності. Вона є сукупністю конкретних актів, вчинків людей, які здійснюються свідомо і цілеспрямовано, і мають своїм результатом зміну обставин

людського життя. Людська діяльність - це цілеспрямоване відображення і ціленаправлені зміни дійсності.

Найбільш досконалим, найбільш змістовним аналізом структури політичної діяльності є дослідження її через систему суб'єкт-об'єктних відносин, адже тут ми зможемо вийти і на засоби, механізми, історично визначені форми і т.п. політичної діяльності, давши більш ґрунтовне та ширше обґрунтування такої структури.

Включення людини в діяльність в "сітці" тих чи інших груп чи соціальних спільностей в особистому плані приєднує її до соціуму, а в соціальному плані робить її суб'єктом суспільних відносин. Діяльність кожного індивіду в певних групах і спільностях проявляється у виконанні ним тих чи інших соціальних ролей. Поняття "соціальної ролі" широко увійшло у науковий вжиток як на рівні загальної теорії, так і емпіричних досліджень.

Соціальні ролі виражають включеність людської діяльності в реальний контекст суспільного середовища на різних ієрархічних її рівнях. Вони характеризують співвідношення соціального і індивідуального стосовно до діяльності кожної окремої людини.

Важливим положенням теорії діяльності є відмова від реактивної моделі пояснення людської активності за типом стимул-реакція. Ця модель замінюється трьохчленною схемою, яка включає "середню ланку" - діяльність суб'єкту і відповідно її умови, цілі і засоби - ланка, яка опосередковує зв'язки між ними. Стосовно політичної теорії це означає, що скажемо, не можливо пояснити ту чи іншу форму політичної поведінки виключно як результат безпосереднього впливу політичних стимулів. Всі форми відображення політики в психіці людей

опосередковані їх власною діяльністю, умовами життя, їх власними цілями.

В політичній теорії поряд з поняттям "політична діяльність" широко використовується для визначення подібних за змістом феноменів поняття політичної участі і політичної поведінки.

Термін "політична участь" активно використовується в західній політології для визначення різноманітних форм політичної діяльності, число його значень дуже велике.

Форми участі можуть бути найрізноманітнішими за своїми напрямками і значеннями, а зокрема виділяють участь активну, ініціативну і пасивну, підтримуючу. Деякі сучасні політологи за допомогою "політичної участі" намагаються довести спроможність усіх груп безпосередньо брати участь у прийнятті рішень, впливати на владу. Політична участь, на наш погляд, може виступати як етап, що передує політичній діяльності, або як допоміжна сфера, яка може впливати на політику з двох боків: сприйняття або не сприйняття цієї діяльності.

Політична поведінка має двокрівневу структуру, яка складається з об'єктивних поведінкових дій і їх суб'єктивного осмислення - інтерпретації. Політична дія належить до одного з видів соціальних дій, вона направлена на других людей і співвідноситься з їх діями; крім того вона припускає суб'єктивний вимір, який проявляється в особистій причетності суб'єкта до дії. Специфічною ознакою політичної дії є те, що вона розгортається в просторі відносин, які обумовлені категоріальними опозиціями "влада-вплив", "офіційна-неофіційна". Політична дія являє собою дискретне утворення, в котрому, як правило, виділяють:

- 1) суб'єкт дії з притаманними йому цілями і мотивами;

- 2) об'єкт дії;
- 3) засоби і способи дії;
- 4) умови, що обмежують дії.

Політична діяльність містить у собі як раціональні, так і ірраціональні моменти. Причому частка останніх тут можливо дещо більша, ніж у інших сферах, особливо в перехідних і нестабільних системах, до яких відноситься сучасний етап розвитку української держави. Але, як засвідчує практика, в розвитку цивілізованості суспільства ступінь раціональності мотивів і політичних дій зростає.

Політичну дію можна ще розглядати з боку її інерційного або творчого характеру, як організовані і стихійні. Політичні дії, якщо за критерій поділу брати кінцевий результат, можна поділити на конструктивні і деструктивні. Беручи до уваги, число учасників і взаємозалежність суб'єктів, які беруть участь у дії, можна виділити індивідуальні, колективні, групові і тотальні політичні дії. Залежно від зовнішнього тиску, розрізняють добровільні, нав'язані і примусові дії.

В реальному політичному житті політична поведінка і політична діяльність взаємно доповнюють одна одну, а не протистоять. Для формування політичної діяльності суб'єкта (індивіда, політичної партії, руку та ін.) мають значення не тільки об'єктивні умови: розстановка політичних сил, традиції політичної культури, але й умови суб'єктивні: стан політичної свідомості, сприйняття суб'єктом даних об'єктивних умов.

Політичною є та діяльність, в якій можна виділити два моменти - реальна діяльність з її результатами і зовнішнє її мотивування. Дана риса політичної діяльності - вторинність, відокремленість від безпосередньої потреби людей, які прий-

мають в ній участь, визначає міру її політичності. Вона притаманна всім видам політичної діяльності таким, як боротьба за виборче право, за певні зміни державного устрою, за прийняття будь-яких законів. Політична діяльність океровує зусилля людей на здійснення і охорону деякого принципу, завдяки якому потім стає можливим задоволення якоїсь безпосередньої потреби.

Причиною і ціллю політичної діяльності є політичний інтерес, політична влада. Проте існує багато інших потреб: моральних, естетичних, духовних. У відповідності з цими потребами, інтересами формуються програми і напрями політичної діяльності соціальних суб'єктів.

Отже, політична діяльність є це усвідомлена, цілеспрямована діяльність соціальних суб'єктів по реалізації групових політичних інтересів, щодо участі в реалізації та розподілі політичної влади.

Політична діяльність це прояв різноманітних факторів політичного буття людини: досконалості суспільних відносин, рівня структурованості суспільства, особливостей розвитку політичної системи цього суспільства і, дуже важливо, розвитку самої політичної культури. Тільки через культуру, як соціальний механізм організації і регулювання багатогранної діяльності, в котрій формуються і розвиваються людські здібності, а разом з цим вони ж і реалізуються в матеріальних і духовних цінностях, суспільство забезпечило передачу від індивіда до індивіда, від покоління до покоління форм соціального досвіду, передових навиків, знань і принципів, що неуспадкоковуються біологічно.

Політика як явище культури означає, що в процесі політичної діяльності утворюються і використовуються тра-

диції, норми та інститути, що адатні задовільнити ті чи інші людські потреби.

В другому параграфі "Поняття та структура політичної культури" автором аналізується сутність політичної культури.. Можна виділити три основні підходи щодо визначення останньої. По-перше, політична культура розглядається, як система політичних знань, поглядів, переконань та інших духовних цінностей, історичного досвіду і традицій. По-друге, політична культура характеризується як засвоєні людиною політичні знання, як певний рівень її політичної арілості й активності, вміння застосовувати політичні знання на практиці. По-третє, політичну культуру визначають як процес реалізації у суспільно-політичній діяльності сукупних сил людини, її знань і переконань.

Проаналізувавши різноманітні концепції щодо визначення сутності політичної культури, ми прийшли до висновку, що всю багатоманітність визначень поняття політичної культури можна звести до чотирьох великих груп:

1. Психологічні, де політична культура розглядається як набір орієнтацій на політичні об'єкти;

2. Комплексні, де політичну культуру розуміють як установку і як поведінку;

3. "Об'єктивні", де політична культура ототожнюється з сукупністю норм політичної поведінки, прийнятих в межах даної політичної системи;

4. "Евристичні", де політична культура - гіпотетичний констант, утворений для аналізу.

Виходячи з вище сказаного, можна дати наступне визначення: політична культура - це спосіб реалізації сукупних сил особи в процесі політичної діяльності, що визначається

природою даного суспільства, рівнем освоєння суб'єктом культурної спадщини (знань, цінностей, норм, політичного досвіду) і адатністю застосовувати їх на практиці в конкретних умовах.

Суб'єктом політичної культури може виступати як індивід з його установками, цінностями, так і мала чи велика група: регіон, держава, нація, партія, клас і т.п.

Процес формування політичної культури на рівні особи відбувається через політичну соціалізацію, в результаті якої індивід засвоює політичний досвід, систему політичних знань, формує політичну компетентність у своїх діях та вчинках і на їх основі формується політична освіченість та політична свідомість цієї особи.

Політична свідомість має значний вплив на політичне життя, визначаючи спрямування політичної діяльності різних спільностей, партій, рухів і індивідів. І як вже зазначалось вище, що первинним суб'єктом політичної діяльності виступає людина, вважаємо за доцільне більш детально розглянути політичну свідомість і політичну культуру саме особи.

Політична культура особи - це певний рівень розвитку її політичної свідомості. Своєрідність останньої визначається в кінцевому підсумку об'єктом відображення - економічними відносинами. Однак безпосереднім об'єктом відображення політичної свідомості є сфера об'єктивних соціальних відносин. Політична культура включає в себе також переконання, реальні вчинки і дії.

Головною, вирішальною ознакою політичної культури особи є реалізація політичних знань на практиці. Практична діяльність є одним з найістотніших складових елементів політичної культури особи.

Аналізуючи різноманітні погляди щодо функцій політичної культури, можемо визначити її структуру:

1) базовий рівень (відображення в політичній свідомості політичних інтересів націй, соціальної групи, національних традицій, історичної пам'яті народу);

2) інформаційний рівень (сукупність політичних знань, поглядів);

3) ціннісний рівень (перетворення політичних знань в переконання);

4) рівень духовно-практичної діяльності (участь громадян в суспільно-політичному житті);

5) нормативний рівень (закріплення як традиційних, загальноприйнятих, певних норм політичної поведінки).

Це дало нам можливість сформувати типологію політичної культури за ступенем демократизації, тобто розглянути формування політичної культури в Україні, як процес переходу від тоталітарної, патріархальної політичної культури до політичної культури демократичного типу. Основними рисами тоталітарного типу культури є її культівість, непримиримість до ідей опонентів та використання сили в розв'язанні суперечностей, тотожність політичної і неполітичної сфери буття та інші. Тоді як основними рисами демократичного типу культури є наступні: спрямування до загальнонаціональної згоди, динамізм, змінність владних структур, плюралізм політичних поглядів, толерантність відносно дій та намірів опонентів, розуміння пріоритетної ролі громадянського суспільства, консенсус між основними групами і партіями та забезпечення юридичної і фактичної суверенності особи.

В другому розділі "Політична діяльність як прояв особливостей політичної культури в умовах державотворення в Ук-

раїні" автор конкретно аналізує взаємозв'язок політичної діяльності та політичної культури в умовах формування української держави та їх детермінантний зв'язок з різними сферами соціально-політичного життя.

Взаємозв'язок політичної культури і політичної діяльності можна розглядати в горизонтальному та вертикальному візіях.

По горизонталі як політична діяльність, так і політична культура розгортаються в наступному логічному ланцюгові: простір політичного буття особи - соціально-груповий простір - регіональний простір - загальнодержавний простір.

В вертикальному візії взаємозв'язок політичної культури та діяльності, а також прояв кожного з них окремо, ми можемо прослідкувати через систему носіїв цієї культури, які виступають разом з тим суб'єктами політичної діяльності. До цього вертикального ряду ми можемо зарахувати первинний суб'єкт політичної діяльності - людину, соціальні групи та політичні організації, політичні інститути, а також націю.

Зв'язок політичної культури та діяльності на сучасному етапі розбудови української держави, дає можливість визначити взаємопов'язані специфічні ознаки як першої так і другої, це: переважна ірраціональність їх змісту; невиправдана аллогічність певних політичних дій та їх сприйняття; суб'єктивізм, що часто є домінуючим у вирішенні загальнонаціональних чи регіональних питань; перебільшена деїдеологізованість, або, навпаки, занадта ідеологізованість політичних процесів.

Сучасна українська держава потребує напрацювання нової ідеології, який би відповідала форма політичної культури і форма політичної діяльності. Такою ідеологією, з нашої точки зору, мусить бути ідеологія державності, а не ідеологія класу.

су чи певної групи, чи якась колективне уявлення щодо дійсності.

Проблему тісного взаємозв'язку та взаємовизначення політичної діяльності та політичної культури найбільш повноцінно можна визначити через дослідження різних рівнів суб'єктів політичної діяльності.

Первинним суб'єктом політики виступає особа, як одиничний прояв культури; на загальному рівні можна виділити культуру суспільства, формації в цілому; на особливому - культуру нації, класу, верстви, партії, групи і т.п.

Певні ролі, функції, дії, активність особи у політиці органічно пов'язані з формуванням у неї необхідної потреби до самореалізації у суспільно-політичній діяльності, що в свою чергу передбачає наявність у людини політичних знань, умінь, навичок, освіти та політичного виховання.

Наступним суб'єктом політичної діяльності виступають соціальні групи, які знаходяться на даний час в Україні лише в стані становлення та кристалізації, а тому мають невизначене, маргінальне окреслення стану своєї політичної культури.

Ще одним важливим суб'єктом політичної діяльності та носієм певної системи політичної культури виступають політичні партії, організації та рухи.

Можна визначити рівень розвитку політичної культури на рівні діяльності політичних об'єднань і політичних організацій через декілька параметрів: це і адекватність об'єктивним умовам способу її виникнення, це і статутні - формально-організаційні параметри її буття, також розробленість її ідеологічних програм і т.п. На нашу думку, найбільш повноцінно дослідити прояв рівня сформованості політичної культури на рівні такого суб'єкта політичної діяльності як політична

партія, можна лише через її участь в сфері реалізації політичної влади. Проводити дослідження в цьому аспекті можливо лише вадіявши в визначення стану розвитку політичної культури таке поняття як плюралізм.

Діяльність політичних партій, прояв рівня розвитку політичної культури в такій діяльності, найбільш повноцінно можна розкрити через дослідження особливостей функціонування сучасного українського парламенту, який адекватно відображає в собі всі ті протиріччя, що вбирає в себе сучасний стан розвитку багатопартійності в Україні.

Ознаками прояву рівня розвитку політичної культури діяльності сучасного українського парламенту є наступні:

1) протиріччя інтересів, як політичного так і економічного, соціального, культурного, владного, регіонального і т. п.;

2) непрофесійність людей, що працюють в парламенті;

3) відкрите протистояння дій нової генерації політиків та тих, які не тільки прийшли із старої системи відносин, але й принесли, стараючись насадити, зберегти, старі форми політичної діяльності, старі принципи реалізації політичної влади;

4) поділ парламенту за регіональними ознаками менталітету;

5) стан освітнього, а не лише професійного рівня депутатів;

6) непропорційне вікове представництво в вищому органі політичної влади, а також низький рівень представництва жінок в сучасному українському парламенті;

7) особливе структурування парламенту і відповідно його дій за індивідуальними ознаками конкретних осіб;

8) наявність або відсутність у депутатського корпусу громадянської культури як вищого прояву політичної культури, що визначається не тільки правовими, а й етично-моральними чинниками політичної діяльності.

Проаналізувавши різноманітні концепції елітаризму, ми прийшли до висновку, що проблема формування політичної культури на рівні системи влади пов'язана не лише з удосконаленням діяльності політичних партій та структурних одиниць гілок влади, а, в першу чергу, з формуванням нової української еліти, яка єдино може виступити носієм еталонних норм культури.

Розглядаючи політичну культуру суспільства, потрібно зауважити, що поряд з нею існують політичні субкультури, а саме особливі політичні культури певних соціальних груп, ми розглядаємо як сукупність політичних орієнтацій, що значно відрізняються від культурних орієнтацій, домінуючих в суспільстві.

Фрагментарність політичної свідомості й відсутність політичної єдиної структури, як правило, пояснюється довгою, багатовіковою бездержавністю, тобто відсутністю власного досвіду влади, а також розчленуванням української території та включення її частин у різні держави з окремими культурами, політичними системами, що привело до психологічного, побутового та політичного відчуження між різними частинами українського народу.

Основою, яка аліквідує цю фрагментарність політичного буття в націю. Нація в найбільшій мірі проявляє себе як суб'єкт політичної дії та виражник певного рівня і певного змісту політичної культури, а нашої точки зору, у відношенні до таких процесів, як державотворення, відтворення принципів

та традицій історичного буття, формування нової політичної системи, нових принципів політичних відносин, нової економічної системи. Тому на сучасному етапі державотворення значне місце в цьому займає українська нація як інтегратор змісту всіх політичних дій, намірів і інтересів. І серед всіх суб'єктів політичної діяльності другого рівня (націй, класів, верств, страт і т.п.) нація займає пріоритетне місце.

У Висновках дисертації зроблені підсумки проведеного дослідження та визначено практичні рекомендації щодо місця і ролі політичної діяльності і політичної культури в сучасних державотворчих процесах в Україні.

Ключові слова: політична діяльність, політична культура, політична поведінка, політична дія, суб'єкт політичної культури, об'єкт політичної культури, функції політичної культури, структура політичної діяльності.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Політична культура як основа залобігання соціально-політичних конфліктів в молодіжному середовищі // Теми доповідей Міжнародної молодіжної науково-практичної конференції. Чернівці, 1994. - Ч.1. - 0,2 др. арк. (у співавторстві).

2. Політична активність і політичні інтереси в умовах становлення суверенності України // Депоновано в ДНТБ України, 16.08.1995. - N 1958 - Ук. 95-137. - 7.7 др.арк. (у співавторстві).

3. Проблеми формування раціоналістичних основ політики та влади в Україні // Вісник Львівського університету: Серія суспільна. Вип. 34.- 1996.- 0,5 др. арк. (у співавторстві).

4. Політична культура в контексті сучасних демократичних процесів // Вісник Львівського університету: Серія суспільна. Вип. 33.- 1996.- 0,5 др. арк.

АННОТАЦИЯ

Шурко О.Б. Взаимосвязь политической деятельности и политической культуры. Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.03 - политическая культура и идеология. Львовский государственный университет. Львов, 1996.

Диссертация посвящена проблемам взаимосвязи и взаимопониманию политической деятельности и политической культуры. Раскрывается суть и содержание понятия политическая культура; выделяются и характеризуются разные уровни ее субъектов; анализируется проявление степени развитости культуры данных субъектов в конкретной политической деятельности; указываются основные трудности на пути перехода от тоталитарного, патриархального типа политической культуры к демократическому ее типу, как основы успешного формирования и развития гражданского общества и украинской государственности.

ANNOTATION

Shurco O.B. Correlations of political activities and political culture. The thesis for candidate's degree competition to speciality 23.00.03 - political culture and ideology. State University of Lvov. Lvov: 1996.

The thesis is dedicated to the problems of correlations and interdeterminations of political activities and political culture. The essence and content of the conception of political culture is exposed. The different levels of its subjects are marked and defined. The display of culture development's degree of the present subjects is analysed in concrete political activities. The principal difficulties on the way of transition from totalitarian and patriarchal model of political culture to its democratical model as the basis of successful forming and development of civil society and ukrainian State system are shown.

АВ 35.700

АВ. 35.700

Підписано до друку 18.09.96. Формат 60x84/16. Папір друк. №1.
Друк офсетн. Умовн. друк. арк. 1,8. Умовн. фарб. відб. 1,8.
Обл.-вид. арк. 2,0. Тираж 100. Зам. 224.

Машинно-офсетна лабораторія Львівського держуніверситету.
290602 Львів, вул. Університетська, 1.